

adásánál a fordítók neve hiányzik. A munka külön erénye, hogy a kötetben szinte nem találtam „sajtóhibát”, és amit igen, az is inkább mulatságos, mint bosszantó: Szécsi Miklós „országmeseteri” méltósága (országbírói helyett, 138.) nyilván a néhány sorral feljebb említett lovászmestéri cím miatt kerülhetett el a szerző és az alapos olvasószervező figyelmét.

A kötet – illeszkedve a sorozathoz, amelyben megjelent – keményítáblás, borítóján három kis képet ábrázol, amelyek forrását és leírását sajnos hiába keressük a kolofonban. Ez azonban nem e mű sajátossága, hanem magának a sorozatnak a nem igazán érthető jellemzője. Csukovits Enikő szintézise, különösen a 2012-ben megjelent első résszel együtt egy szakmai szempontból korrekt, a nem szakmai olvasóközönség számára is érthetően és élvezetesen megírt, szerethető munka. Második kiadását érdemes lenne majd az előzménnyel együtt, egy kötetben megjelentetni.

Rácz György

Татьяна П. Гусарова

ВЕНГРИЯ XVI–XVII ВВ.:

ПОРТРЕТЫ СОВРЕМЕННОКОВ НА ФОНЕ ЭПОХИ

Humán kutatások Centruma, Moszkva–Szentpétervár 2018. 455 oldal

Tatjana Guszarova a Moszkvai Állami Egyetem tanára, az egyetemes történelem oktatója, a kora újkori magyar történelem kutatója, a magyar történelem és kultúra avatott népszerűsítője Oroszországban. A koraújkort kutató hazai szakembereknek aligha kell őt bemutatni, hiszen évtizedek óta rendszeresen kutat magyarországi levéltárakban, részt vesz tudományos rendezvényeken. Több évtizedes tevékenységét 2013-ban Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetéssel ismerték el, a szelebb szakma mégsem ismeri őt kellő mértékben.

A most bemutatott kötet (magyar címe: A 16–17. századi Magyarország. Kortársportrék történelmi háttérrel) a szerző korábban megjelent írásait tartalmazza négy tematikus blokkban, irodalomjegyzékkel, mutatókkal és angol nyelvű összefoglalóval. Az orosz olvasó számára fontos az a rövid lista, amely a történelmi Magyarország helyneveinek mai – nem magyar nyelvű – alakját sorolja fel. A szerző a *Bevezetésben* (7–14.) röviden jellemzi a három részre szakadt Magyarországot, de alapvetően a Királyi Magyarország és a Habsburgok problémakörére fókuszál. Hangsúlyozza, hogy kiválasztott szereplői nehéz körülmények közepette futottak be karriert. Mind az ismert, mind a kevésbé ismert személyeket úgy jellemzi, hogy „képesek voltak nagy horderejű döntések meghozatalára”. Az első rész *A nemesség elképzelései önmagáról, a társadalomról és a hatalomról* címet viseli és hét tanulmányt tartalmaz. A második rész nyolc írását a *Szolgálat, karrier, felfelé vezető út* cím alá sorolta Guszarova. A harmadik részben *A kultúra megszűnése, a művelődés lehetőségei* címmel ismét nyolc tanulmányt találunk. Végül van egy inkább *excursusnak* beillő csonka negyedik rész, amely egyetlen fejezetből áll. A szerző összegző gondolatai egy rövid Befejezésben (412–418.) kaptak helyet, ezt követik a mutatók (földrajzi nevek, személynevek) és tekintélyes terjedelmű bibliográfia.

A 24 tanulmány egy része megjelent magyar nyelven is, például a Péter Katalin és Gecsényi Lajos munkássága előtt tisztelgő kötetekben, konferenciakiadványokban, ritkábban országos folyóiratokban (*Századok, Levéltári Közlemények*). A tanulmányok szerteágazó tematikájának érzékeltetésére felsoroljuk a címeket, de mindegyikre kitérni nincs módunkban. Az első rész

témáinak címei: A nemesi „mi” Werbőczy karrierjében (a 15–16. századi magyar nemesség politikai öntudatának kérdéséhez); Oláh Miklós interpretációja a magyarok hun származásáról; A magyar köznemesség elképzelése a Szentkoronáról a 17. század elején (Révay Péter értelmezése szerint); Werbőczy Tripartituma Aszalay István, egy 17. század eleji jogász szemével; A nagy régi dicséretes magyar gyökérből kinőtt szép ág (Berényi György báróságára írt Gratuláció); A királyok nem születnek: II. (Habsburg) Miksa és a magyar korona; Haza és hit: az 1662. évi országgyűlés konfliktusa Berényi György „Véleményében”.

A második részben egyéni karriereket mutat be a szerző: Felfelé vezető út: egy 16. századi magyar nemes [Tököly Sebestyén] sorsa; A választás ára: Eszterházy Miklós nádor politikai karrierje; A pohárköszöntőtől a tárgyalóasztalig [Rákóczi László naplójának elemzése]; Hivatali szervezet a 17. századi Magyarország rendi országgyűlésein (a küldöttek feljegyzései alapján); Magyar hivatalnokok versengése a Bécsi Udvari Kamarában a 17. század második felében; Horvát köznemesek az uralkodó és az egyház szolgálatában (Kitthonich János a korszak tükrében); A „telhetetlen” Ebeczky (egy 17. századi kamarai hivatalnok karrierjének története); Egy 17. századi megyei jegyző valóságos élete [Szemere Pál]. A harmadik rész fejezetei: Magyar diákok itáliai egyetemeken a 16. század végén; A jezsuiták iskolaszínháza a Magyar Királyságban a 17. század első felében; Oláh Miklós – magyar államférfi és humanista; A magyar Titus Livius: Istvánffy Miklós és „Története”; Balassi Bálint két élete; A bécsi udvari királyi titkárnak hobbi: Ferenczi Lőrinc és könyvkiadásai a 17. században; A 17. századi magyar királyi nádorok udvara; Udvari ünnepség a 17. század közepén: II. Rákóczi György esküvője. A csonka negyedik rész egyetlen fejezete (A hallgatás mint az elutasítás jele), amely Meszlényi Benedek és Békassi Anna sikertelen házasságát járja körül.

A szerző életművét reprezentatívan megjelenítő tanulmánykötet súlyponti része láthatólag a második fejezet, amely lényegesen többet nyújt annál, mint amit a címe ígér. Ebben ugyanis nemcsak kora újkori karrierutakat ismerhetünk meg, hanem olyan tanulmányok is helyet kaptak, amelyek a tágabban értelmezett kora újkori hivatal- és intézménytörténetet tárgyalják. Meglátásunk szerint a többi fejezet néhány írása is inkább ide lett volna sorolandó. Az írások a központi kormányzervek, így a Magyar és a Szepesi Kamara, illetve a Magyar Udvari Kancellária mellett a rendi országgyűlés és a főméltóságok hivatali működését érintik. Némileg meglepő módon a diéta kissé alulreprezentált a kötetben. Ez azért érdemel említést, mivel a hazai historikusok jellemzően a szerző e témával foglalkozó feldolgozásait használják és hivatkozzák. Jóllehet a rendszerváltás óta a magyar historiográfia az intézménytörténetet is behatóban kutatja (gondolunk itt mindenekelőtt Fazekas István, Gecsényi Lajos, Kenyeres István és Pálffy Géza munkáira), a vonatkozó feldolgozások száma még mindig felettébb szerény. A kötet tanulmányai így hiánypótlóak, olykor pedig kifejezetten alap kutatásoknak tekinthetőek. A szerző munkamódszere ráadásul egyedi, jóllehet ez nagyrészt az egyetlen forrásadottságok miatti kényszerből fakadt. A tanulmányok ugyanis voltaképpen tágabb kontextusba ágyazott karrier- és élettörténetek, ezeken keresztül rajzolódnak ki a kora újkori intézmények kontúrjai. Tatjana Guszarova hivatalviselőkre irányuló kezdeti, archontológiai kutatásai idővel a prozopográfián át hivatali életutakká terebélyesedtek. Mikrovizsgálatok sokaságával van tehát dolgunk, amelyek révén a szerző a rendhagyó jelenségekből kiindulva tehetett általános érvényű megállapításokat. Vizsgálatainak „alanyai” vertikálisan leképezik a korabeli nemesi társadalmat, jóllehet leginkább Felső-Magyarország – több tekintetben is különleges – történeti régiójából választotta ki őket. Kutatásainak időintervalluma a 17. század, annak is leginkább középső harmada, ami nyilvánvalóan a korábbi időszakokkal összehasonlítva kedvezőbb forrásadottságokkal magyarázható. Guszarova tanulmányait – az idegen nyelvű olvasóközönségre tekintettel – bővebb felvezetés és élvezetes, intuitív okfejtés jellemzi, amelyekhez gyakorta forrásközlés is társul. Csak sajnálhatjuk, hogy az összegyűjtött írások jó része magyar nyelven nem

olvasható, de megjelenésük helye is közrejátszhatott abban, hogy nem mindig találtak utat a célközönségükhöz. Megjegyzendő, hogy a honi történetírásban a mikrovizsgálatok presztízse mindmáig alacsony. A szerzőt bevallottan eddigi eredményeinek átértékelése (is) ösztönözte a kötet megjelenetésére. Pontosabban az a felismerés, hogy a Habsburg-dinasztia és a magyar rendek viszonyrendszere nem értékelhető antagonisztikus szembenállásként, amelyet a magyar és orosz történetírás is sugallt. A szerző érdeme is, hogy ez mára átadhatta helyét egy komplexebb megközelítésnek.

A 16–17. század eszmetörténetére jelentős mértékben rányomta bélyegét Werbőczy gondolatvilága, az általa összefoglalt és közvetített hagyományok. Nem véletlen, hogy Werbőczy neve a tanulmányok jelentős részében előfordul, ami egyben azt is mutatja, hogy Tatjana Guszarova kiválóan ismeri a *Hármaskönyvet*. Werbőczy két tanulmányban kerül középpontba. Először akkor, amikor a köznemesség politikai öntudatának alakulásáról, majd pedig amikor a kevésbé ismert Aszalay István (Eszterházy Miklós nádor titkára) *Hármaskönyvhöz* fűzött kommentárjairól olvashatunk. Az előbbi tanulmány bemutatja Werbőczy pályafutását, a magyar politikai életben betöltött tisztségeit és a *Hármaskönyv* összeállításának időszakát. Az orosz olvasó számára elengedhetetlen, hogy kitérjen a magyar kormányzati és igazságszolgáltatási rendszer sajátosságaira. Guszarova meg is teszi ezt, de véleményünk szerint nem elég alaposan. Az erdélyi vajda tisztségének orosz fordítása (vojevoda) csak a 'hadvezér' jelentést hordozza, de nem jeleníti meg sem azt a sokrétű funkciót, sem a társadalomban elfoglalt helyet, amely a magyar erdélyi vajda tisztséget jellemzi. A tanulmány címe jelzi, hogy nem a *Hármaskönyv* teljes bemutatása a cél, hanem Werbőczynek a köznemesi gondolkodásra gyakorolt hatása. Az viszont nem derül ki, hogy Werbőczy a magyar hagyományból építkezett: az *una eademque est nobilitas* Nagy Lajos 1351-es törvényében megfogalmazódik, a *natio Hungarica* és a hun hagyomány Kézai *Gestájának* gondolköre, a *Szent Korona*-tan, amely a nemesi jogok és a korona mint tárgy összekapcsolódása, már a korai Zsigmond-kor felfogásában megjelenik. Nem szerepel a kötetben, hogy mikor íródott Guszarova ezen tanulmánya, ám vélhetően a kötet egyik legrégebbi írásáról van szó., Ebből adódhat az említett hiányosság, illetve az, hogy a magyar szakirodalomból jelentős mértékben Fraknoi Vilmos és Hajnik Imre 1899-es monográfiáira támaszkodik.

A 16. századi magyar történetiszemlélet elemzése Oláh Miklós személyének vizsgálatán keresztül folytatódik. Az egyik tanulmány elsősorban Oláh Miklós pályafutását elemzi és különös figyelmet szentel a reformációhoz való viszonyának, míg a másik elsősorban Oláh történeti munkásságát mutatja be. Az *Athila* című mű kapcsán Guszarova Kulcsár Péter megállapításait tette magáévá, írása utal a korábbi történeti hagyományokra (Thuróczi) és reneszánsz művekre (Bonfini, Ransanus) is. Oláh Miklós helyét pontosan kijelöli a korszakban, talán azt nem hangsúlyozza kellőképpen, hogy történelemszemlélete korántsem egyedi és nem csak a magyar felfogásra jellemző. A lengyel származású származás gondolköre is hasonló (lásd *Mathias Miechovius. De duabus Sarmatiis*), nem véletlen, hogy az *Athila* 1574-ben megjelent lengyel, majd ófehérorosz fordításban. (Lásd *Zoltán András: Oláh Miklós Athila című munkájának XVI. századi lengyel és fehérorosz fordítása. Nyíregyháza 2004.*)

Guszarova részletesen bemutatja Révay Péternek a magyar Szent Koronáról írott, 1613-ban megjelent munkáját, utal a mű 1659. évi frankfurti megjelenésére is. Révay a maga módján ugyancsak hagyományt összegez, a koronázás kritériumai és a királyválasztás tradíciója középkori eredetű. Ha arra gondolunk, hogy Révay munkája nem lett „bestseller” a maga korában, vagyis nem ért meg sok kiadást, akkor látszólag igaza van Guszarovának abban, hogy a mű „nem talált visszhangra”, de gondolatai ettől függetlenül ott voltak a köztudatban. Erre példa éppen Guszarova másik írása Miksa koronázásának körülményeiről. Guszarova tanulmánykötete 2018-ban jelent meg, nem ismerhette a magyarországi koronakutatás legújabb eredmé-

nyeit (A Szent Korona hazatér. Szerk. Pálffy Géza. Bp. 2018.), de nem lehet kétségünk afelől, hogy további írásaiban ezekre is reflektálni fog.

Tatjana Guszarova tanulmányai gazdagítják a kora újkori Királyi Magyarországról szóló ismereteinket. Eredményeinek be kellene épülnie a magyar történettudományba, célszerű lenne egy tanulmánykötetet magyar nyelven is megjelentetnie.

Font Márta – Végh Ferenc

DIE PROTOKOLLE DES CISLEITHANISCHEN MINISTERRATES 1867–1918.

Band 1: 1867. 19. Februar 1867 – 15. Dezember 1867.

Hrsg. Stefan Malfèr

Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2018. 163 oldal

Néhány éve fejeződött be egy évtizedeken átnyúló nagy vállalkozás, az 1848 és 1867 közötti osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek kiadása, amely 1970 és 2015 között megjelent 28 kötetével nagy lendületet adott az 1848 utáni két évtized kutatásának. A sorozat szervezését az utóbbi években kezében tartó Stefan Malfèr az utolsóként megjelent kötetek szerkesztőivel, Thomas Kletečkával és Anatol Schmied-Kowarzikkal együtt újabb vállalkozásba kezdett, melyben felhalmozott szövegkiadási tapasztalataikat és forrásismeretüket hasznosítani tudják, így elindul az 1867 és 1918 közötti osztrák, pontosabban ciszlajtán minisztertanács jegyzőkönyveinek 11 kötetre tervezett kiadása. Ezt Franz Adlgasser, a kiadást támogató kutatóintézet (Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) jelenlegi vezetője, Stefan Malfèr, valamint a jelenlegi sorozat szakmai felelőse, Anatol Schmied-Kowarzik jelentette be a recenzeált kiadvány rövid előszavában.

A mostani vállalkozás a korábbi sorozat szerkezetét vette át: a jegyzőkönyvek pontos szövegét tömör, informatív jegyzetek egészítik ki, melyek utalnak az adott ügy előzményeire és további szálaira. Valamennyi kötetet hasznos bevezető nyitja, mely érinti a minisztertanács napirendjén szereplő legfontosabb kérdésköröket, megvilágítva az ügyek hátterét, amit bibliográfia, rövidítésjegyzék, a régies szavak és kifejezések magyarázó jegyzéke, valamint a miniszterek tanácskozásán állandó tagként, illetve alkalmanként meghívott helyettesként vagy szakértőként részt vevő személyek – életútjuk legfontosabb adatait ismertető – névsora egészít ki. A Függelék a minisztertanács üléseinek napirend-jegyzékét közli, illetve egyesített tárgy- és személymutatót is tartalmaz.

Az évtizedek óta felhalmozott szakmai tudás és szövegkiadási rutin ellenére ez az első kötet speciális kihívások elé állította a szerkesztőket, melyeket a Malfèr, Schmied-Kowarzik, valamint Kletečka által készített rövid összefoglaló vázol fel. A dualizmus kori ciszlajtán minisztertanácsi jegyzőkönyveket – ahogyan az 1861 és 1918 közötti minisztertanácsi iratokat és jegyzőkönyveket is – a belügyminisztérium és az igazságügy-minisztérium iratanyagával együtt, 1924–1925-ben az úgynevezett Igazságügyi Palota padlásán kialakított raktárba szállították, amelyet azonban 1927-ben egy bírósági ítélet nyomán lezajlott tömegtüntetés során felgyújtottak, s a tűzvészben a levéltári források tekintélyes része is megsemmisült. A tűz, majd az oltáshoz használt víz által nagymértékben rongált, megmaradt iratokat (közülből az eredeti állomány 25%-a, de a minisztertanácsi jegyzőkönyvek esetében csak 10%-a) a levéltárosok alkalmanként oldalanként szétszóródva gyűjtötték össze, szárították meg, majd rekonstruál-